

ПИТАННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА

УДК 347.6

Пономаренко Оксана Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

господарського та трудового права

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНА АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Аліментний договір є новим інститутом приватного права, який ще знаходиться в стані формування, про що свідчить, зокрема, й відсутність нормативної конструкції цього договору в СК України. Адже саме в нормативних конструкціях певного виду договору повинні бути відображені його особливості, у тому числі й специфіка припинення та зміни. Сьогодні ж суди, які розглядають справи щодо розірвання та зміни аліментних договорів, змушені керуватися закріпленими в ЦК України загальними положеннями про договір, без урахування специфіки аліментного договору. На відсутність спеціального нормативного регулювання розірвання та зміни аліментних договорів вказується й у судових рішеннях. Так, наприклад, Апеляційний суд Чернігівської області при розгляданні апеляційної скарги на рішення Деснянського районного суду м. Чернігова про розірвання аліментного договору та стягнення аліментів зазначив, що СК України не передбачає підстав для розірвання договорів про сплату аліментів на дитину [8] і в результаті суд при винесенні рішення посилався на ст. 651 та 653 ЦК України.

Але загальні положення про договір не завжди можуть бути застосовані до сімейних договорів, оскільки розраховані на правове регулювання типових цивільно-правових договорів, до яких сімейні договори не належать. Саме тому перед цивілістикою постає завдання дослідити особливості аліментного договору й запропонувати для нормативного закріплення спеціальні правила щодо припинення та зміни таких договорів.

Стан дослідження. До проблем, пов'язаних із розірванням та зміною аліментного договору звертаються ті вчені, предметом наукових інте-

ресів яких є сімейні договори. Серед науковців, результати наукових досліджень яких склали теоретичну базу цієї роботи, особливо необхідно зазначити М.В. Антокольську, В.К. Антошкіну, І.В. Жилінкову, Н.Ф. Звенігородську, Д.А. Медведєва, О.В. Михальнюк, А.М. Рабець, О.В. Розгон, Д.Б. Савельєва та інших. Водночас не викликає сумнівів, що проблеми сімейних договорів повинні досліджуватися з урахуванням й загально-цивілістичної наукової бази. В цивільному праві питання припинення та зміни договорів вивчаються в межах теорії договорів. Цим питанням присвячені багато фундаментальних досліджень, результати яких також будуть корисними при вивченні підстав припинення та зміни аліментних договорів.

Викладене дозволяє сформулювати основну мету цієї статті – визначити особливості припинення та зміни аліментного договору, які зумовлені його специфікою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Припинення та зміна договору характеризують його динаміку. Загальновідомо, що припинення договору є родовим поняттям щодо понять «розірвання договору» та одностороння відмова від договору» [15, с. 186]. Останні є способами припинення договору, до яких також належать й інші юридичні факти. Варто звернути увагу, що цивільне законодавство не закріплює ні поняття, ні підстави «припинення договору». Однак в літературі справедливо підкреслюється, що «розірвання договору» завжди визнається як припинення його дії (із застереженням, що зазначене поняття охоплюється більш широким поняттям «припинення договору», яке своєю чергою охоплюється ще ширшим поняттям «припи-

ненням зобов'язання» [16, с. 698–699]. Таким чином, до підстав припинення договору належать не лише розірвання та одностороння відмова, а й підстави, які законодавець закріплює як підстави припинення зобов'язань. М.І. Брагінський та В.В. Вітрянський відзначають, що «спеціальними випадками припинення договорів» можна назвати ситуації, за яких за наявності вказаних у законі обставин втрачають чинність зобов'язання, які складають зміст договору. Відносини, які складаються при цьому, регулюються здебільшого главою, дія якої рівною мірою поширюється на всі види зобов'язань, незалежно від підстав їх виникнення, а отже, й на зобов'язання договірні [1, с. 447–448]. До таких підстав ЦК України відносить виконання, передання відступного, зарахування зустрічних односторонніх вимог, новація, прощення боргу, поєднання боржника та кредитора в одній особі, неможливість виконання, смерть фізичної особи або ліквідація юридичної особи.

Варто відзначити, що перелік закріплених у ЦК України підстав припинення зобов'язань не є вичерпним. У законі або в самому договорі можуть бути передбачені й інші підстави припинення договорів (зобов'язань). Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 598 ЦК законом можуть бути встановлені випадки, коли припинення зобов'язань з певних підстав не допускається, що має особливе значення для сфери сімейних договорів.

Так, аліментні договори не можуть бути припинені з таких підстав, як зарахування зустрічних вимог та поєднання боржника та кредитора в одній особі. Неможливість припинення аліментних зобов'язань (договорів) зарахуванням зустрічних вимог зумовлюється насамперед особистим характером цього зобов'язання. Однак в науці наводились також й інші аргументи. Так, О.С. Йоффе пояснював неможливість припинення зобов'язання довічного утримання зарахуванням зустрічних вимог тим, що ці зобов'язання покликані забезпечити систематичне надання утримання, а тому зарахування протирічило б їх характеру та меті [4, с. 119], що повною мірою відповідає й аліментним зобов'язанням. Неможливість припинення аліментного зобов'язання шляхом поєднання боржника та кредитора в одній особі обґрунтовується також тісним зв'язком сімейних прав та обов'язків з особистістю, у зв'язку з чим відносно них неможливе правонаступництво. Вони припиняються смертю платника або отримувача аліментів. До того ж слід мати на увазі той факт, що за загальним правилом смерть боржника або кредитора не є підставою для припинення

зобов'язання. Лише як виняток, коли зобов'язання нерозривно пов'язане з особою кредитора або боржника, смерть одного з них припиняє таке зобов'язання. І саме до таких виняткових зобов'язань й належать аліментні зобов'язання.

Таким чином, особистий характер аліментних зобов'язань та їх цільове призначення виключає можливість їх припинення з деяких підстав, які є загальними для інших цивільно-правових зобов'язань.

Існують також певні особливості щодо припинення аліментного зобов'язання належним виконанням. О.С. Йоффе писав, що «серед перелічених підстав припинення зобов'язань на перше місце поставлене виконання. Це зрозуміло. Виконання зобов'язання становить собою нормальний спосіб припинення зобов'язань, який співпадає з тією метою, для досягнення якої вони встановлюються» [4, с. 115]. Особливість припинення аліментного договору з такої підстави зумовлена тривалим характером аліментного зобов'язання. Такі зобов'язання потребують систематичного виконання обов'язку протягом певного строку. Саме тому для припинення аліментного договору шляхом належного виконання необхідним є юридичний склад, до якого входять два юридичних факти – належне виконання обов'язку в кожний зазначений у договорі період (в аліментних договорах, як правило, встановлюється обов'язок щомісячної сплати аліментів й число місяця, до настання якого виконання обов'язку буде вважатися належним) та сплив строку договору.

Закінчення строку дії договору займає особливе місце серед підстав припинення договору та зобов'язань. Відповідно до ч. 1 ст. 631 ЦК України строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно договору. Таке визначення дозволило О.В. Дзері зробити логічний висновок, що це фактично означає, що договір є чинним упродовж строку, визначеного ним, а в момент спливу такого строку можна припустити, що його дія припиняється [3, с. 276]. У зв'язку з цим, варто зазначити, що строк дії аліментного договору може визначатися не лише періодом у часі (як правило роками, рідше – місяцями). Його припинення може пов'язуватися з певним моментом у часі й визначатися календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати (термін), наприклад, досягнення повноліття, закінчення навчання тощо.

Строк дії аліментного договору зазначається за домовленістю сторін й за загальним правилом

обирається вільно, що є проявом договірної свободи. Водночас існують певні проблеми, пов'язані з визначенням договірної свободи щодо визначення строку дії тих аліментних договорів, які укладаються між особами, право на отримання аліментів та обов'язок сплачувати аліменти яких зазначені у законі (аліментні зобов'язання *ex lege*). В СК України закріплюються не тільки підстави виникнення таких аліментних зобов'язань, але й підстави їх припинення. У зв'язку з цим природно виникає питання, чи мають право сторони такого аліментного договору визначити інший строк його дії?

Під час відповіді на це питання необхідно виходити з того, що строк дії договору та строк існування зобов'язання можуть не співпадати. Особливого значення це набуває саме в аліментних зобов'язаннях, які виникають з підстав, зазначених у СК. Аліментний договір, який укладається між особами, зазначеними у СК як платник та отримувач аліментів, за наявності умов виникнення такого зобов'язання, спрямований лише на визначення порядку виконання обов'язку, зазначеного законом. Саме тому у разі, коли сторони при укладанні аліментного договору зазначають менший строк його дії, ніж строк існування аліментного зобов'язання, зі спливом строку договору, аліментне зобов'язання не припиняється й аліменти можуть бути в подальшому стягнуті в судовому порядку. Якщо ж у договорі буде вказаний більш тривалий строк, ніж строк існування аліментних зобов'язань, вказаний у законі, то й аліментний договір, й аліментне зобов'язання припиняються зі спливом вказаного строку. Таким чином, навіть при зазначенні в аліментному договорі строку його чинності меншим, ніж строк існування аліментного зобов'язання, жодних порушень прав та інтересів отримувача аліментів це не тягне, оскільки у нього залишається можливість звернення до суду з позовом про стягнення аліментів¹.

Якщо в аліментному договорі не вказаний строк його дії, то здається, що аліментні договори, які спрямовані на визначення порядку виконання аліментного зобов'язання *ex lege*, припиняються з моменту настання фактів, що в СК вказані як підстави припинення аліментного зобов'язання. До того ж необхідно зазначити, що йдеться лише

про ті юридичні факти, з якими закон пов'язує автоматичне, тобто без звернення до суду, припинення аліментного зобов'язання. Вичерпний перелік таких підстав закріплений у СК залежно від виду аліментного зобов'язання. Так, аліментний договір, який спрямований на сплату аліментів на дитину припиняється в момент досягнення дитиною повноліття. Аліментний договір, спрямований на сплату аліментів повнолітньому сину, доньці, які продовжують навчання, припиняється або в момент закінчення навчання, або в момент досягнення ними 23 років. Аліментні договори, які спрямовані на сплату аліментів одному з подружжя, припиняються з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 82 СК, а саме: із дня поновлення працездатності, а також реєстрації отримувачем аліментів повторного шлюбу. Аліментний договір, який спрямований на сплату аліментів дружині під час вагітності та у разі проживання з нею дитини, припиняється з підстав, зазначених у ст. 85 СК, до яких належить припинення вагітності, народження дитини мертвою, передання дитини на виховання іншій особі, смерть дитини тощо.

Аліментні договори, які спрямовані на виникнення аліментного зобов'язання, тобто такі, що укладені між членами сім'ї та родичами, які за законом не мають права на отримання аліментів, якщо в них не вказаний строк їх дії, припиняються у разі їх розірвання.

Розірвання договору, як вже було зазначено, є одним із засобів його припинення. Відповідно до ч. 1 ст. 651 ЦК України за загальним правилом зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Закріплення такого загального правила у цивільному законодавстві є закономірним, оскільки відповідає сутності договору та є яскравим проявом договірної свободи. Як справедливо зазначила А.А. Уразова, «принцип свободи договору проявляється не тільки на стадії його укладання, а супроводжує договір протягом всього існування договірних правовідносин» [15, с. 186]. Саме тому сторони договору мають право в будь-який момент розірвати або змінити його. Таке право «практично нічим не обмежене, за винятком тих випадків, коли домовленість про розірвання договору зачіпає інтереси третіх осіб» [15, с. 186]. Сьогодні, відповідно до ст. 189 СК, договір про сплату аліментів на дитину укладається між батьками дитини, але відповідно до ч. 1 ст. 179 СК саме дитина є власником аліментів, які отримані на неї. У цьому зв'язку, логічно виникає питання, чи мають батьки дитини, які є сторона-

¹ У договірній практиці зустрічаються випадки укладання аліментного договору на менший трок, ніж існування аліментного зобов'язання. Наприклад, з матеріалів провадження № 2/2020/2578/2012 (Справа № 2020/9532/2012) випливає, що між позивачем та відповідачем був укладений договір про сплату аліментів в розмірі 500 грн. до досягнення дитиною 10 років.

ми такого договору, необмежене право на його розірвання або зміну? Жодних сумнівів щодо можливості безмежного розірвання аліментного договору, спрямованого на сплату аліментів на дитину, в науці не висловлюється. Так, наприклад, Я.В. Новохатська зазначає, що договір подружжя про надання утримання (мається на увазі саме дитині – О.П.) може бути розірваний за згодою сторін [13, с. 583]. Але такий підхід викликає певні сумніви.

Наслідком розірвання аліментного договору є виникнення у того з батьків, з яким проживає дитина, права на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів або заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів. До того ж відповідно до ч. 2 ст. 182 СК мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, а мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів. Відповідно до закону України від 07.12.2017 «Про Державний бюджет України на 2018 рік» прожитковий мінімум для дитини віком до 6 років з 1 грудня 2018 року складає 1 626 грн., для дитини віком від 6 до 18 років – 2 027 грн. Аналіз судової практики показує, що розмір аліментів на дитину при укладанні аліментних договорів визначається інколи вище, ніж розмір аліментів, який може бути присуджений за рішенням суду. Так, відомі випадки, коли розмір аліментів на дитину відповідно до умов аліментного договору встановлювався в сумі, яка еквівалентна 200 дол. США [7], 1 500 грн. [11] тощо. Саме тому розірвання аліментного договору за домовленістю сторін напевно погіршить матеріальне становище дитини, а тому не буде відповідати її інтересам. Для розірвання договору про сплату аліментів на дитину у батьків повинні бути поважні причини, до яких можуть належати зміна матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я. Крім того, розірвання договору, як слушно, зазначає А.Г. Карапетов становить собою двосторонній правочин, спрямований на припинення правовідношення, яке впливає з даного договору [6, с. 192]. Однак розірвання договору про сплату аліментів на дитину не має наслідком припинення аліментних правовідносин, на що звертають увагу й А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко [5, с. 74]. Мета такого договору – встановлення за домов-

леністю сторін певного порядку сплати аліментів. Розірвання такого договору, навпаки, має на меті припинення дії цього порядку. Після розірвання договору про сплату аліментів на дитину у того з батьків, з яким проживає дитина, поновлюється право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів на дитину.

Таким чином, кінцевою метою розірвання договору за домовленістю сторін здебільшого є зміна порядку сплати аліментів – з договірного на судовий. Але для досягнення цієї мети є інші способи захисту прав та інтересів – звернення до суду з позовом про розірвання договору про сплату аліментів та стягнення аліментів. При такому способі захисту суд має можливість оцінити обставини, які стали причиною для такого звернення, та винести рішення з урахуванням інтересів як дитини, так і платника аліментів. Саме тому ми вважаємо, що розірвання аліментного договору, спрямованого на сплату аліментів на дитину, є зміною порядку сплати аліментів. Звернення до суду з позовом про розірвання такого договору є більш ефективним засобом, який гарантує захист прав та інтересів дитини. Тому здається спірною можливість поширення на сторони аліментного договору загальних положень про договір щодо необмеженого права на розірвання договору за домовленістю сторін.

Зміна ж такого договору за домовленістю сторін повинна допускатися лише у разі збільшення розміру аліментів на дитину. Зменшення розміру аліментів завжди тягне погіршення майнового стану дитини, а тому не буде відповідати вимогам законодавства про те, що правочин, що вчиняється батьками, не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ч. 6 ст. 203 ЦК).

Таким чином, у СК України доцільно закріпити певні обмеження щодо права сторін на розірвання та зміну аліментного договору за домовленістю сторін з метою захисту інтересів дитини.

Припинення аліментних договорів, спрямованих на виникнення аліментного зобов'язання між членами сім'ї та родичами, також повинно мати певні особливості. Укладання таких договорів засноване на бажанні матеріально допомогти члену сім'ї або родичу, які потрапили у скрутне матеріальне становище, в основі якого лежать почуття взаємодопомоги, сімейної солідарності, морального обов'язку тощо. Такі договори не випадково пропонується визнавати різновидом договорів дарування [2, с. 454], оскільки їх об'єднуючими ознаками є безоплатний характер та особисті

мотиви укладення, що дозволяє визначити й загальні підходи до їх правового регулювання. Спільні риси безоплатних договорів дозволили Ю.В. Романцю висловити думку, про уніфікацію їх правового регулювання [12, с. 249]. Вже накоплений досвід правового регулювання безоплатних договорів буде корисним й при формуванні нормативних моделей аліментних договорів. Зокрема, вважаю доцільним втілити у сімейному законодавстві підхід щодо можливості односторонньої відмови від аліментного договору, укладеного між тими членами сім'ї та родичами, які за законом не повинні утримувати один одного. Такий підхід вже зарекомендував себе у цивільному законодавстві в нормативній моделі договору дарування. Так, відповідно до ст. 724 ЦК України дарувальник має право відмовитися від передання дарунку у майбутньому, якщо після укладання договору його майновий стан істотно погіршився. Обдарований же має право у будь-який час до прийняття дарунку на підставі договору дарування з обов'язком передати дарунок або у майбутньому відмовитися від нього. Безумовно, що такий підхід є винятком із загального правила щодо можливості розірвання договору лише за згодою сторін й зумовлений безоплатним характером договору дарування. Як справедливо вказує А.М. Ісаєв, саме безоплатний характер договору дарування допускає припинення договірних зобов'язань за одностороннім волевиявленням дарувальника, з одного боку, й відтворенням принципу «ніхто не може бути обдарований силоміць», з іншого [16, с. 249].

Вважаємо, що право на односторонню відмову від такого договору не потрібно обмежувати жодними підставами, оскільки бажання відмовитися від аліментного договору може бути зумовлене не тільки погіршенням матеріального становища, а й особистими мотивами, наприклад, неповажним відношенням отримувача аліментів до платника, або членів його сім'ї тощо.

Розірвання та зміна договору в судовому порядку можливі у двох випадках: по-перше, у разі істотного порушення договору іншою стороною (ч. 2 ст. 651 ЦК); по-друге, у зв'язку з істотною зміною обставин (ст. 652 ЦК). З урахуванням викладеного варто звернути увагу, що розірвання та зміна у судовому порядку можливі лише стосовно такого аліментного договору, який спрямований на визначення порядку виконання аліментного зобов'язання *ex lege*, оскільки інші аліментні договори можуть бути припинені шляхом односторонньої відмови будь-якої сторони.

Можливість застосування судового порядку щодо розірвання та зміни аліментного договору в науці піддається критиці й ставиться під сумнів. Так, А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко вважають, що застосування терміну «розірвання» з точки зору правової природи аліментного договору некоректне. На їхню думку, якщо звернути увагу на правову спрямованість цього юридичного факту (розірвання договору) у цивільному праві, то розірвання договору як особливий спосіб (підстава) припинення зобов'язань, характеризується спеціальною спрямованістю правоприпиняючого юридичного факту. Розірвання ж аліментного договору не припиняє правовідносин між його суб'єктами, оскільки обов'язок сплачувати аліменти породжується не договором про сплату аліментів, а іншими юридичними фактами. Саме тому взамін терміну «розірвання» договору автори пропонують використовувати термін «припинення», який, на їх погляд, дозволить враховувати специфіку аліментного договору [5, с. 74].

Загалом погоджуючись із необхідністю враховувати специфіку аліментного договору в нормативному регулюванні, не можу підтримати думку щодо недоцільності використання терміну «розірвання» аліментного договору й застосування натомість терміну «припинення». На нашу думку, поняття «припинення» договору є достатньо широким за змістом й включає не тільки розірвання договору, а й інші юридичні факти, про що вказувалося на початку статті. Водночас варто погодитися з А.Е. Казанцевою та Е.П. Титаренко щодо недоцільності застосування поняття істотного порушення договору однією стороною як підстави розірвання аліментного договору за рішенням суду. Відповідно до ч. 2 ст. 651 ЦК України істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди інша сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладанні договору. А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко справедливо вказують, що при укладанні цивільного договору суб'єкти цивільного права розраховують насамперед на отримання певної вигоди, задоволення своїх потреб. Саме тому автори слушно запитують: «На що ж можуть розраховувати суб'єкти аліментного договору, адже вони не отримують вигоди й не задовольняють своїх потреб за рахунок іншого з причин безоплатного характеру договору?»

Цілком очевидно, що порушення аліментного договору може мати місце виключно зі сторони платника аліментів, оскільки саме він в силу одностороннього характеру цього договору обтяжений

юридичним обов'язком, зміст якого полягає у необхідності сплачувати аліменти в розмірі та в строки, які встановлені домовленістю сторін. Аліменти ж за їх цільовим призначенням припускають надання мінімально необхідних коштів до існування членам сім'ї та родичам, які не в змозі самостійно себе забезпечити. Саме тому будь-яке порушення з боку платника аліментів для отримувача має істотне значення й може бути підставою для розірвання договору в судовому порядку. Варто зазначити, саме таким шляхом йде й судова практика. Суди задовольняють позови про розірвання аліментних договорів при встановленні лише факту порушення його умов з боку платника аліментів. Так, наприклад, Апеляційний суд Чернігівської області задовольнив апеляційну скаргу про розірвання аліментного договору й, встановивши систематичне порушення умов цього договору платником аліментів, постановив рішення про розірвання аліментного договору [8]. Таким чином, однією з підстав розірвання аліментного договору за рішенням суду є порушення зі сторони платника аліментів.

Другою підставою для розірвання та зміни договору в судовому порядку є істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладанні договору. Варто зазначити, що за загальним правилом такий засіб захисту сторони мають право обрати лише тоді, коли вони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися. Тому в цій категорії справ обов'язковим є етап досудового врегулювання спору, відсутність якого є підставою для відмови в задоволенні позовних вимог. Водночас слід наголосити, що загально-цивілістичне правило щодо необхідності спробувати досудовий порядок вирішення спору не може застосовуватися до вимог про розірвання договору про сплату аліментів на дитину. Як вже було зазначено, такі договори повинні розриватися, переважно, у судовому порядку з метою захисту прав та інтересів дитини. Сьогодні суди, керуючись загальними положеннями про цивільний договір, відмовляють у задоволенні позовів про розірвання аліментного договору у зв'язку з відсутністю досудового врегулювання спору. Так, Апеляційний суд Львівської області відмовив у задоволенні позову про розірвання аліментного договору у зв'язку з різкою зміною матеріального становища платника аліментів, обґрунтував своє рішення тим, що позивач не надав суду жодних належних доказів свого звернення до відповідача з приводу зміни розміру аліментів у зв'язку зі зміною матеріального становища [9].

Відповідно до ч. 2 ст. 652 ЦК України договір може бути змінений або розірваний за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

- 1) у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;
- 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;
- 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладанні договору;
- 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Аналіз передбачених у ЦК України підстав розірвання та зміни договору дає підставу для висновку про те, що вони, як слушно зазначили А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко, «пронизані комерційним духом й можуть бути застосовані лише до цивільно-правового договору» [5, с. 75]. Щодо можливості зміни аліментного договору в судовому порядку зазначені автори висловилися досить категорично: «Якщо сторони договору не можуть домовитись про його зміну, то це означає, що зобов'язаний суб'єкт не бажає виконувати обов'язок у тому виді, який передбачається договором, а змінений варіант не влаштовує іншу сторону. Все це означає, що договору як такого вже немає, і якщо допустити судовий порядок його зміни, то акт, який з'явиться внаслідок судового процесу, домовленістю сторін назвати не можна, а необхідно говорити про рішення суду щодо стягування аліментів в примусовому порядку» [5, с. 76]. Безумовно, що втручання в свободу волевиявлення є винятковим випадком, який закон допускає лише в тому разі, коли розірвання цивільного договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

Щодо підстав розірвання та зміни аліментного договору в судовому порядку у зв'язку з істотною зміною обставин, то уявляється, що вони будуть мати певну специфіку, порівняно із загальними підставами розірвання та зміни цивільних договорів. Останні дійсно розраховані на оплатні синалагаматичні договори, якими як правило є більшість цивільно-правових договорів. Аліментні ж договори є безоплатними та односторонніми й саме тому до них не можуть бути застосовані

загально-цивільні підстави розірвання та зміни договору. Сенс аліментного договору полягає насамперед у визначенні розміру аліментів. Саме незгода сплачувати або отримувати аліменти в розмірі, який встановлений аліментним договором, і є основним мотивом звернення до суду з вимогою щодо його зміни або розірвання. Причина такої незгоди полягає, як правило, у зміні матеріального або сімейного стану. Як справедливо зазначила О.О. Усачева, важко уявити собі інші обставини (не пов'язані з матеріальним або сімейним становищем сторін), зміна яких може мати значення для виконання договору про сплату аліментів [14, с. 182]. Варто зазначити, що вказана специфіка зміни аліментного договору вже врахована на нормативному рівні. Відповідно до

ст. 192 СК України розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшений або збільшений за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Висновки. Все вищевикладене дозволяє дійти висновку, що безоплатний та односторонній характер аліментного договору, а також його тісний зв'язок з особистістю платника та отримувача аліментів, зумовлює специфіку підстав для його припинення та зміни. Особливості аліментного договору повинні бути враховані при створенні нормативних конструкцій такого виду договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е, испр. М.: «Статут», 2000.
2. Гражданское право. Учебник. Часть III / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М.: ПРОСПЕКТ, 1999.
3. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008.
4. Иоффе О.С. Избранные труды. Т. III. Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004.
5. Казанцева А.Е., Титаренко Е.П. Изменение и расторжение алиментного соглашения. Ползуновский вестник. 2006. № 3. С. 74–78
6. Карапетов А.Г. Расторжение нарушенного договора в российском и зарубежном праве. М.: Статут, 2007. С. 192.
7. Про визначення договору недійсним, зменшення розміру аліментів: Рішення Іллічівського міського суду Одеської області від 12 листопада 2010 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51316309#>.
8. Про розірвання аліментного договору та стягнення аліментів. Рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 23 грудня 2008 року. Справа № 22ц-2238/2008 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2713440>.
9. Про розірвання договору про сплату аліментів на дітей, скасування заборгованості по сплаті аліментів: Рішення Апеляційного суду Львівської області від 23 січня 2017 року. Справа № 456/1836/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64364956>.
10. Про розірвання та стягнення аліментів: Рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 23 грудня 2008 року. Справа № 22ц-2238/2008 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2713440>.
11. Про стягнення аліментів та неустойки за аліментним договором: Рішення Апеляційного суду Харківської області від 27 вересня 2017 року. Справа № 604/17649/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69273103>.
12. Романець Ю.В. Система договорів в гражданском праве России: монографія/ Ю.В. Романец. М.: Норма: ИНФРА М, 2013.
13. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. І.В. жилінкової. Х.: Ксилон, 2008.
14. Усачева Е.А. Соглашение об уплате алиментов в российском семейном праве. дисс. канд. юрид. наук. ... 12. 00. 03. М., 2016.
15. Харьковская цивилистическая школа: о договоре: монографія / И.В. Спасибо-Фатеева, О.П. Печеный, В.И. Крат и др.; под общ. Ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2017.
16. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, наукових фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір/ За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. Серія. «Коментар та аналітика». Х.ФО-П Лисяк Л. С., 2012.

Пономаренко Оксана Михайлівна

ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНА АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з припиненням та зміною аліментного договору в межах формування теорії сімейного договору. На підставі аналізу наукової літератури, нормативного регулювання та судової практики робиться висновок про те, що не всі загальні положення про цивільний договір можуть бути застосовані до припинення та зміни аліментного договору. Особливості підстав припинення та зміни аліментного договору румовлені його специфікою – безоплатним та одностороннім характером, а також тісним зв'язком прав та обов'язків з особистостями платника та отримувача аліментів. З урахуванням цього розглядаються особливості припинення аліментного договору належним виконанням та спливом строку договору. Особлива увага звернена на розірвання та зміну аліментного договору. В підсумку у статті зроблено висновок щодо необхідності нормативного закріплення спеціальних правил про припинення та зміну аліментного договору, які будуть враховувати його специфіку.

Ключові слова: аліментний договір, припинення аліментного договору, розірвання аліментного договору, відмова від аліментного договору.

Пономаренко Оксана Михайловна

ПРЕКРАЩЕНИЕ И ИЗМЕНЕНИЕ АЛИМЕНТНОГО ДОГОВОРА: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

В статье рассматриваются проблемы, связанные с прекращением и изменением алиментного договора в рамках формирования теории семейного договора. На основании анализа научной литературы, нормативного регулирования и судебной практики делается вывод о том, что не все общие положения о гражданско-правовом договоре могут быть применены к прекращению и изменению алиментного договора. Особенности оснований прекращения и изменения алиментного договора обусловлены его спецификой – безвозмездным и односторонним характером, а также неразрывной связью прав и обязанностей с личностями плательщика и получателя алиментов. С учетом этого рассматриваются особенности прекращения алиментного договора надлежащим исполнением, истечением срока договора. Особое внимание уделено особенностям расторжения и изменения алиментного договора. В итоге в статье делается вывод о необходимости нормативного закрепления специальных правил о прекращении и изменении алиментного договора, которые будут учитывать его специфику.

Ключевые слова: алиментный договор, прекращение договора, расторжение договора, изменение договора, отказ от договора.

Ponomarenko Oksana

TERMINATION AND AMENDMENT OF ALIMONY CONTRACT: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

The article discusses the problems related to termination and amendment of the alimony contract as part of family contract theory. Based on the analysis of scientific literature, regulatory and judicial practice concludes that not all general provisions on a civil contract may be applied to the termination and amendment of the alimony contract. Features of the grounds for termination and amendment of the alimony contract due to its specifics – gratuitous and one-sided nature, as well as the inextricable connection of rights and obligations with the payer's identity and the recipient of alimony. In this regard, on the one hand, alimony the contract cannot be terminated by offsetting counterclaims, connection between the debtor and the creditor in one person, on the other due to the death of the payer or the alimony recipient. As well as other civil contracts alimony contract may be altered or terminated by agreement of the parties or a court decision. But also there is a specificity depending on the type of the alimony contract. So, a contract that is concluded between family members or relatives, which by law are not required to contain each other, can be terminated on the initiative of one of the parties (unilateral refusal of the contract). At the same time, alimony contract, which is aimed at the payment of alimony child cannot be terminated by agreement of the parties. Such contract may be modified by agreement of the parties only in the case of increasing the amount of alimony, otherwise it will be contrary to the interests baby. There are also features in the issue of termination and change of alimony contract by the court. Civil Code provides two types of grounds for termination and amendment of the contract for court decision: first, in connection with a significant breach of contract one of its parties; secondly, due to a significant change circumstances. In the first case, the basis of the termination of alimony contract may be non-fulfillment or improper fulfillment payer obligations on alimony payments. In the second, the basis for change or termination of the alimony contract by the court will a change in the family and (or) financial position of one of the parties. Thus, the article concludes on the need for regulatory fixing special rules on the termination and change of alimony contracts that will take into account its specifics.

Key words: alimony contract, termination of the contract, cancellation of the contract, amendment of the contract, withdrawal from the contract.